

УДК 376-058.86

ІНТЕГРОВАНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Наталія Софій, Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського університету
мені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна, n.sofiy@kubg.edu.ua

Автором розкрито особливості інтегрованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням теорії екологічних систем та принципів командного підходу. Розглянуто різні види підтримки, які мають надаватися не лише окремим дітям з особливими освітніми потребами, а й усім учасникам освітнього процесу – педагогам, батькам, іншим членам місцевої громади.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інтегрований супровід, додаткові ресурси.

Наталія Софій, Інститут последипломного педагогического образования Киевского университета имени Бриса Гринченка, г. Киев, Украина

Интегрированное сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в условиях общеобразовательного учебного заведения

Автором раскрыты особенности интегрированного сопровождения детей с особыми образовательными потребностями в условиях общеобразовательного учебного заведения с учетом теории экологических систем и принципов командного подхода. Рассмотрены разные виды поддержки, которые должны оказываться не только отдельным детям с особыми образовательными потребностями, но и всем участникам образовательного процесса – педагогам, родителям, другим членам местного сообщества.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, интегрированное сопровождение, дополнительные ресурсы.

Nataliia Sofii, Institute of Pedagogical Post-graduate Education, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

Integrated support of children with special educational needs with the regular school

Today Ukraine faces the reforming changes in education, which are conditioned by the general reforms in the country. The base of these changes – the new content of education based on the competence approach, principles of partnership with families and local communities, child-centered approach, which introduces understanding of human dignity as a main concept of democratic school. Such a principle provides

© Софій Н., 2017

the equal access to quality education which is consistent with UN Convention on the Rights of the Child (CRC), UN Convention on the Rights of Person with Disabilities (CRPD) and other documents ratified by Ukraine.

However, in spite of declarations of mentioned above changes, there is a lack of understanding of the concept of inclusive education, including the mechanisms of creating the relevant conditions and providing additional support to children with special needs in the educational process.

Many UN documents identify the necessity of providing additional support to children with special needs as the provision of the children's rights to the access of different services, including educational, medical, social and others. Taking into consideration such a multi-aspect approach, it is important to identify the models which would provide integrated support to meet additional needs of children.

It is important to consider the theory of ecological systems while investigating the model of integrated support. While investigating different models of additional support, we focused at the level of the school as one of the system according to this theory. We also identified the main important principles of providing the additional support – team approach and principle of integration.

Considering different types of the teams we distinguished the following types: the main (basic) team, school team and extended school team. While the main goal of the basic and the school teams is to provide additional support to the child with special needs, the main goal of extended school team is to provide additional support to the whole school, which is closer to the social model of understanding of disability vs. the medical model.

We also analyse different types of additional support which might be needed at the level of inclusive schools. Although we assume the schools will expect financial and materials support, many researchers emphasize the professional support of the teachers and school directors as the crucial factor in providing successful inclusion. It is important not only to provide additional training for the teachers but also to encourage the exchange of the experience and the best practices between the teachers themselves – both within the school as well as between the schools, including cooperation with special schools.

Thus, emphasizing the necessity to provide additional support to children with special needs within the regular school as a critical factor of successful inclusion, we have to consider not only children with special needs, but also other participants of educational process- teachers, parents, and other community members.

Keywords: children with special educational needs, integrated support, additional resources.

Динамічні кардинальні зміни в системі освіти України зумовлені загальними реформами в суспільстві, новий виток яких розпочався у 2016 р. В основі цих змін – новий зміст освіти, що базується на компетентнісному підході, впроваджує розуміння людської гідності як головного концепту демократичної школи, проголошує особистісно зорієнтоване навчання, у центрі якого – дитина, її пізнання себе, взаємодії зі світом, смислу власної діяльності. Новий зміст освіти передбачає не лише знанневий компонент, а й розвиток соціально-емоційної сфери дитини, акцентуючи на розвитку адаптаційних здібностей, позитивної самооцінки і самоідентифікації, що є важливими чинниками для подальшої успішної самоактуалізації дитини у суспільстві. У процесі впровадженні нового змісту освіти великого значення набуває роль освітнього середовища, яке має сприяти реалізації визначених освітніх завдань, створювати умови для розвитку максимального потенціалу кожної дитини, зокрема для дітей з особливими освітніми потребами.

Проголошений у новому стандарті освіти принцип дитиноцентризму узгоджується із загальними світовими тенденціями щодо забезпечення права на освіту для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. Про це наголошується в основних документах Організації Об'єднаних Націй – основної правозахисної організації, а саме: у Конвенції ООН про права дитини, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та інших документах.

Попри декларацію усіх зазначених змін, є брак розуміння інклюзивної освіти, зокрема механізмів створення відповідних умов та забезпечення додаткової підтримки для дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі. Це зумовлено низкою причин, з-поміж яких – чинна нормативно-правова база, що у переважній своїй більшості відображає медичну модель розуміння інвалідності; брак розуміння педагогами особливостей і механізмів надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу тощо.

Необхідність надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами визначається як забезпечення прав дітей на доступність різних послуг, зокрема освітніх, медичних, соціальних та інших, що зазначається у численних документах ООН. Враховуючи такий багатоаспектний підхід до різних видів додаткової підтримки, визначальним у цьому контексті є пошук моделей, які забезпечували б інтегрований підхід як найбільш ефективний підхід для задоволення додаткових потреб дітей в освітньому процесі.

Питанням сучасних форм організації освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема питанням супроводу таких дітей, присвячено низку наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Аналіз результатів досліджень свідчить, що переважаюча більшість сучасних учених стверджує, що інклюзивна освіта має передбачати відповідний педагогічний супровід (Т. Бут, Ф. Джонс, В. Засенко, А. Колупаєва, Л. Коваль, Л. Фабін, Дж. Лупарт, О. Таранченко, О. Федоренко та ін.). Водночас, зважаючи на багатоаспектність такого супроводу, який часто відноситься до різних галузей професійної діяльності (психології, соціальної чи реабілітаційної роботи, медицини та ін.), часто супровід розглядають як комплексний підхід (психолого – педагогічний; соціально-педагогічний; медико-психолого-педагогічний тощо), в основі якого – командна взаємодія (Е. Данілавічюте, В. Кобильченко, С. Литовченко, Т. Скрипник, О. Федоренко та ін.) [5]. У 2017 р. виділено додаткове фінансування на освіту осіб з особливими потребами у спеціальних та інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів, що створює можливості для забезпечення додатковою підтримкою таких дітей (Інформація МОН України до розширеного засідання Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти від 22 лютого 2017 р.).

Мета статті – на основі аналізу результатів досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців обґрунтувати модель інтегрованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

У процесі пошуку найбільш ефективних моделей надання інтегрованого супроводу дітям з особливими освітніми потребами важливим є розуміння і врахування теорії екологічних систем Урі Бронфенбренера – відомого американського психолога, фахівця з питань дитячої психології. Відповідно до цієї теорії – теорії соціалізації і розвитку дитини – екологічне середовище дитини складається з чотирьох пов'язаних між собою систем: мікросистема (сім'я дитини), мезосистема (навчаль-

ний заклад, місцева громада), екзосистема (соціальні організації), макросистема (цінності суспільства, наявні ресурси) (малюнок).

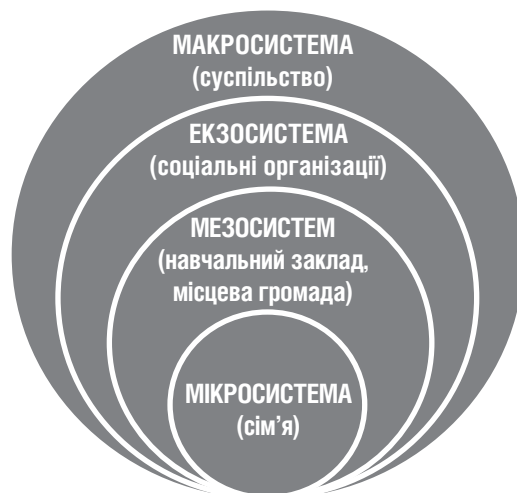
Зосередивши свою увагу на розгляді різних видів додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами на рівні навчального закладу (мезосистема), ми усвідомлювали необхідність розгляду цієї підтримки у безпосередньому зв'язку з іншими ключовими особами – батьками дитини, педагогічними та іншими працівниками навчального закладу, членами місцевої громади.

Вбачаючи інтеграцію як один із основних принципів забезпечення додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами, ми також виокремили інший важливий принцип, а саме командний підхід до надання цієї підтримки.

Одночасно з наявністю багатьох визначень поняття команди, є також різні класифікації команд, які базуються на таких ознаках, як специфічні завдання команди, її ресурси, індивідуальні якості членів команди тощо. У контексті інклюзивної освіти ми пропонуємо таке тлумачення поняття команди, як спільноту людей, об'єднаних спільною метою і цінностями, які активно сприяють реалізації завдань, при цьому активно співпрацюють між собою, проявляючи взаємну відповідальність та взаємодоповнюючи професійні компетентності один одного. Вочевидь, що спільною метою для усіх членів команди на різних рівнях є забезпечення додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами в освітньому процесі, яка зменшувала б негативний вплив, спричинений порушеннями психофізичного розвитку дитини, а також створювала можливості для максимальної її участі в навчальному процесі, у житті як навчального закладу, так і місцевої громади.

Розглядаючи різні види команд відносно теорії екологічних систем, ми пропонуємо виокремлювати такі види команд, як основна команда (базова команда), внутрішньошкільна команда та позашкільна команда. Розглянемо дещо детальніше ці три види команд. Основна або базова команда – це команда, до складу якої входить дитина, її батьки і педагог (вихователь, учитель), який працює з дитиною. Якщо у навчальному закладі є асистенти вчителя (асистенти вихователя), вони також входять до складу основної команди. Враховуючи характеристики команди, окреслені вище, можна зазначити, що основним механізмом активної співпраці між членами основної команди є індивідуальна програма розвитку дитини, де усі члени команди беруть активну участь на етапах її розроблення, впровадження, моніторингу та оцінки. Іншим механізмом активної співпраці може бути практика спільного викладання, яка передбачає різний рівень участі асистентів учителя та батьків у здійсненні навчального процесу.

Наступний вид команди – це внутрішньошкільна команда, що передбачає залучення інших фахівців, які працюють у цій школі. Окрім

Мал. Чотири складові середовища дитини

керівника навчального закладу, членами внутрішньошкільної команди можуть бути соціальний педагог, учитель-дефектолог, практичний психолог та ін. Основним завданням внутрішньошкільної команди є збір додаткової інформації про дитину з метою виявлення особливостей її розвитку, визначення додаткових послуг, індивідуальної траєкторії навчання і розвитку, здійснення необхідних адаптацій і модифікацій освітнього процесу, зокрема змісту навчання і методів викладання, а також визначення корекційно-розвивального компоненту в оновленому змісті навчання відповідно до державних стандартів, програм тощо.

Окремим видом команди, який відповідає сфері діяльності навчального закладу (мезосфера) є позашкільна команда, до складу якої можуть залучатися додаткові фахівці з інших сфер професійної діяльності: медицини, соціальної роботи, підприємництва тощо. Враховуючи основну мету командної роботи, а саме: створення можливостей для максимальної участі дитини в навчальному процесі та у житті навчального закладу/місцевої громади, члени позашкільної команди можуть надавати таку додаткову підтримку, як додаткова діагностика розвитку дитини для кращого розуміння особливостей її розвитку; визначення додаткових навчальних стратегій і навчальних матеріалів; планування і проведення медичних заходів у щоденній роботі класу тощо. Важливо зазначити, що такий вид команди передбачає як розширення складу членів самої команди, так і розширення самих суб'єктів отримання додаткової підтримки. При цьому виді командної роботи підтримка надається не лише дітям з особливими освітніми потребами, а й іншим учасникам освітнього процесу – іншим дітям, педагогам, батькам, іншим працівникам. Така підтримка може виражатися у проведенні додаткового навчання для педагогів та інших працівників навчального закладу, забезпечення архітектурної та інформаційної доступності навчального закладу (побудова пандусів, реконструкція туалетних кімнат, фарбування сходиць тощо); пошук додаткових ресурсів у місцевій громаді. Важливо пам'ятати, що в усіх цих випадках ключовими чинниками успішної командної роботи є спільна мета і цінності, активна взаємодія між членами команди, що виражається у постійному обміні інформацією, залученням основних ключових осіб до процесу прийняття рішень.

Отже, розширення додаткової підтримки від окремих дітей з особливими освітніми потребами до підтримки навчального закладу вбачається нами вирішальним чинником впровадження інклюзивної освіти, що також підтверджується багатьма науковцями, які стверджують, що зусилля, спрямовані на поліпшення інклюзивної освіти, мають стати невід'ємною частиною загальної підтримки шкіл (Slee & Allan, 2001; Tony Booth, 2011). Вочевидь, що мета цієї підтримки має полягати у зниженні рівня вилучення з освітнього процесу окремих учнів з одночасним спрямуванням зусиль для здобуття успішних навчальних результатів усіма учнями відповідно до їхніх можливостей та особливостей розвитку. Тому, така підтримка передбачає зміну підходів до надання додаткових послуг фахівцями – від надання додаткових послуг окремим дітям до надання додаткової підтримки спільноті фахівців, які працюють в інклюзивному навчальному закладі. Можна стверджувати, що надання підтримки усій школі для виявлення та усунення наявних перепон, що перешкоджають максимальній участі дітей з особливими освітніми потребами у житті школи, сприяє поліпшенню навчальних результатів цих учнів, а

також сприяє поліпшенню шкільної атмосфери загалом. Натомість, надання додаткових послуг окремим учням для подолання наявних у них труднощів у навчанні, які часто є наслідком невідповідної педагогічної практики, опосередковано можуть приводити до ізоляції цих учнів.

Виокремлюючи підхід підтримки інклюзивного навчального закладу як важливого чинника для створення інклюзивного освітнього середовища, важливо зазначити види такої підтримки. Додаткова підтримка або додаткові ресурси можуть охоплювати людські, матеріальні та фінансові ресурси. Очевидно, що для більшості керівників навчальних закладів додаткові фінансові ресурси є найбільш пріоритетними, оскільки вони дають змогу забезпечити додаткові людські та матеріальні ресурси – наявність асистентів учителя, додаткових фахівців, допоміжні засоби навчання різного виду, як наприклад слухові апарати, спеціальні навчальні матеріали тощо. Проте, багато дослідників наголошує, що зусилля, спрямовані на поліпшення ефективності діяльності шкіл, не повинні обмежуватися лише фінансовою та організаційною підтримкою. Надзвичайно важливим видом додаткової підтримки інклюзивного навчального закладу є підвищення професійного рівня педагогів і керівників навчальних закладів. При цьому вбачається важливим не лише створення умов для професійного розвитку педагогів, а й заохочення їх до обміну кращими практиками як усередині навчального закладу, так і між педагогами різних навчальних закладів.

Така співпраця між навчальними закладами, особливо між інклюзивними і спеціальними навчальними закладами, є важливим чинником розвитку інклюзивної освіти, про що, зокрема, зазначалося у звіті Європейської агенції із спеціальних потреб та інклюзивної освіти, у якому наголошувалося, що надання додаткових послуг, зокрема медичних, на базі навчальних закладів, може стати ще одним кроком у наближенні до соціальної моделі розуміння інвалідності, а також до поліпшення обміну кращими практиками між фахівцями різних сфер професійної діяльності. Співпраця інклюзивних навчальних закладів із спеціальними навчальними закладами та навчально-реабілітаційними центрами для забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами також наголошується у листі Міністерства освіти і науки України №1/9-539 від 8 серпня 2013 року «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами».

На основі вищезазначеного, нами була розроблена модель інтегрованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Враховуючи теорію екологічних систем, ми розглянули різні рівні надання додаткової підтримки – на рівні окремої дитини, а також на рівні навчального закладу. Визначено, що основною метою інтегрованого супроводу є забезпечення додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами, яка б зменшувала негативний вплив, спричинений порушеннями психофізичного розвитку дитини, а також створювала можливості для максимальної участі дитини в освітньому процесі. Вочевидь, що зазначені складові цієї мети відповідають двом моделям розуміння інвалідності – медичній та соціальній. Тому, завдання мають бути спрямовані як на зменшення негативного впливу порушень психофізичного розвитку дитини на її успішність в освітньому процесі, так і на зменшення перепон в освітньому середовищі.

Виходячи з цього, основними завданнями інтегрованого супроводу на рівні дитини можна зазначити наступні: виявлення індивідуальних особливостей розвитку дитини, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі; планування і впровадження комплексу впливів для забезпечення додаткових потреб дитини в освітньому процесі (здійснення необхідних адаптацій і модифікацій освітнього процесу); забезпечення комплексної медико-психолого-педагогічної корекції порушень розвитку дитини; моніторинг і оцінка ефективності здійснення інтегрованого супроводу і внесення необхідних коректив. Це, власне, збігається із основними завданнями основної (базової) і внутрішньошкільної команд.

Основними завданнями інтегрованого супроводу на рівні навчального закладу або позашкільної команди можна назвати такі: забезпечення організаційно-фінансових та навчально-методичних умов, посилення співпраці з батьками та місцевою громадою шляхом залучення їх до освітнього та управлінського процесів діяльності навчального закладу тощо.

Основою інтегрованого супроводу стали системний, аксіологічний (ціннісний), особистісно зорієнтований, інституційний, інтегрований та командний підходи, що в свою чергу базуються на таких принципах, як принципи розвитку, відповідності й доступності, професійної співпраці.

Отже наголошуючи на необхідності надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу як критично важливого чинника успішної інклюзії, ми повинні враховувати не лише окрему дитину, а й усіх учасників освітнього процесу – батьків, педагогів, інших працівників навчального закладу, а також членів місцевої громади. Таке розширене розуміння додаткової підтримки дає змогу визначити наявні у навчальному закладі перепони, що можуть перешкоджати активній участі дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі та житті школи, а також наявні у громаді додаткові ресурси, залучення яких сприятиме успішній інклюзії не лише у навчальному закладі, а й у місцевій громаді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засенко В. Спеціальна освіта: кроки до змін / В. Засенко // Особлива дитина: навчання і виховання. – № 1 (81) 2017. – С. 7 – 12.
2. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.
3. Колупаєва А., Данілавічюте Е., Литовченко С. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. – К.: Видавнича група «А.С. К.», 2012. – 192 с.
4. Федоренко О. Ф. Теоретико-методичні основи педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання / О. Ф. Федоренко // Особлива дитина: навчання і виховання. – № 2 (78). – 2016. – С. 58 – 65.
5. Федоренко О. Ф. Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О. Ф. Федоренко. – К., 2015. – 21 с.

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

6. European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2014. Organization of provision to support inclusive education – Summary Report. Odense, Denmark.

7. *Lozman T., Deppeler J., Harvey D. (2005).* Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom. Routledge Falmer, London and New York.

8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти/ МОН України. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%2016/12/05/konczepczya.pdf>

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Zasenko V. (2017).* Special education: steps to changes. Exceptional child: teaching and upbringing, 1 (81), pp. 7 – 12. [In Ukrainian].

2. *Dyatenko N., Sofiy N., Martynchuk O., Naida Y. (2015).* Teacher assistant in inclusive classroom: Manual – Kyiv: Publishing company «Pleyady» [In Ukrainian].

3. *Kolupaeva A., Danilavichute E., Lytovchenko S. (2012)/* Professional cooperation in the inclusive school: Manual – Kyiv: Publishing company «A.S.K.» [In Ukrainian].

4. *Fedorenko O. (2016).* Theoretical and methodological foundations of pedagogical support of hard-of-hearing junior schoolchildren in inclusive education settings. Exceptional child: teaching and upbringing, 2 (78), pp. 58 – 65. [In Ukrainian].

5. *Fedorenko O. (2015).* Pedagogical Support for Lower Secondary Students in Inclusive Education Settings. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [In Ukrainian].

6. European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2014. Organization of provision to support inclusive education – Summary Report. Odense, Denmark.

7. *Lozman T., Deppeler J., Harvey D. (2005).* Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom. Routledge Falmer, London and New York.

8. New Ukrainian School. Conceptual basis of reforming secondary education/ Ministry of Education of Ukraine/ URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%2016/12/05/konczepczya.pdf>. [In Ukrainian].

Державний комітет зв'язку та інформації України ф.СП-1

ПВ	місце	літер.
----	-------	--------

ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

На ~~газету~~
журнал **68835**

«Особлива дитина: навчання і виховання»

найменування видання

Вартість 78,47 грн на 3 міс.	передплата переедрре- сування	кількість комплектів	1
------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------	---

на 2017 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

поштовий індекс _____ місто _____

код вулиці _____ село _____

область _____

район _____

вулиця _____

Державне інформаційно-виробничє підприємство ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Директор видавництва
Олексій ОСЬКІН

Головний редактор редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції та видавництва «Педагогічна преса»:
03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3, 3-й поверх
Тел.: (044) 456-37-02; (044) 456-37-32
www.pedpresa.ua; e-mail: 2345255@ukr.net
Рекламний відділ:
Тел.: (044) 456-37-02; e-mail: pedpresa@ukr.net

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ніна БЕРІЗКО
Оксана ФЕДОРЕНКО
Ніна ЧЕХОВСЬКА
Олександра МАКАРЕНКО

Підписано до друку 07.06.2017 р.
Формат 70×100/16. Папір газет. Друк офсет.
Умовн. друк. арк. 9,1. Обл.-вид. арк. 10,9.
Наклад 279. Зам.
Друк ТОВ «Фірма Антологія»
03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3